

Αγριόγυιδο

τα όρια της επιβίωσης

ΧΑΡΗΤΑΚΗΣ Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2005

Ο Χαρητάκης Παπαιωάννου είναι βιολόγος ΑΠΘ (M.Sc Conservation biology). Έχει συμμετάσχει σε διάφορες μελέτες και προγράμματα που αφορούν τη διαχείριση, την προστασία και την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος. Ιδιαίτερο βάρος λόγω της καταγωγής του έχει δώσει στον Εθνικό Δρυμό του Βίκου Αώου και στην ευρύτερη περιοχή της Βόρειας Πίνδου. Εκείνο από τα είδη της ελληνικής πανίδας που τράβηξε περισσότερο το ενδιαφέρον του είναι το αγριόγιδο, με την έρευνα του οποίου ασχολείται από το 1986, αποσκοπώντας στην ενεργοποίηση των φορέων και των πολιτών για την ουσιαστική προστασία του.

Αγριόγυδο

στα όρια της επιβίωσης

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 50802
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 10-2-06
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 636.3 ΠΑΠ

κωδ. εγγ. 4162

Γ' Κ.Π.Σ.
ΕΠΕΑΕΚ
ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ
ΑΠΟ ΚΙΝΗΤΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

ΧΑΡΗΤΑΚΗΣ Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2005

Αφιέρωση

Το βιβλίο αυτό αφιερώνεται στους γονείς μου Ιωάννη Γ. Παπαϊωάννου από το Πλάσιγκο Ζαγορίου και Μυρτώ Γ. Ρηύρου από την Κόνιτσα που μου έμαθαν να αγαπώ τη φύση και να σέβομαι τη ζωή.

Είσις, αφιερώνεται σε όποιους τους φίλους που "ταλαιπωρήθηκαν" μαζί μου αναζητώντας τα ιλιχυστά αγριόγιδα σε όλα τα μέχρι πρότινος "ξεχασμένα" μέρη της Ελλάδας: στις μεγάλες και επικίνδυνες ορθοπλαγιές της Σκαμπίλας, στους κρυφούς γκρεμούς του Λμόθικα, στα ποδηλατόδρόμια του κορυφίου του Τράμμου, στα αρχέγονα δάση της Τραπεζίτσας, στις παγωμένες ρεματιές της Βάθια Κάθια, στα επιβλητικά "στεφάνια" του Οθύμμου, στα "σκέμια" των Τζουμέρκων, στις κόγεις της Κακαρδίτσας, στις κατάφυτες με οξυές πλαγιές της Τζένας και του Πινόβου, στην ηρεμία του Παρθένου δάσους του Φρακτού, στις κορυφογραμμές της Τκιύνας, στο χάος των βράχιων ούργων των Βαρδουσίων, στις "χούνες" και στους "χαϊμάδες" της Νεμέρτσικας και τέλος στις αλλοπαθήτητες αιχμηρές βράχινες προεξοχές των αναρίθμητων βουνών της Κεντρικής και Νότιας Πίνδου: Πλαπούρι, Αυγό, Χατζή, Τριγγιά, Άγραφα κ.ά.

Χαρτιάκης Γ. Παπαϊωάννου

© Παπαϊωάννου Δημήτριος - Χαράλαμπος

Η βελτιωμένη Β΄ έκδοση του βιβλίου "Αγριόγιδο στα όρια της επιβίωσης" έγινε τον Ιανουάριο του 2005 σε 1.000 αντίτυπα με δαπάνες του συγγραφέα - φωτογράφου.

Η Α΄ έκδοση του βιβλίου έγινε το Δεκέμβριο του 2003 σε 2.000 αντίτυπα από την ΠΙΝΔΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ στα πλαίσια της υλοποίησης της πρότασης: "ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΑΓΡΙΟΓΙΔΟ (*Rupicapra rupicapra*)" στο πρόγραμμα "ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ" του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.) με συγχρηματοδότηση της ΠΙΝΔΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ και του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. και διανεμήθηκε δωρεάν σε φορείς και πολίτες, κύρια στις περιοχές όπου υπάρχουν πληθυσμοί αγριόγιδων.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β΄ ΕΚΔΟΣΗΣ

Τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὶς συνήθειες πολλῶν ειδῶν πανίδας τῆς πατρίδας μας -καὶ ὄχι μόνο- τὶς μαθαίνουμε ἀπὸ τὰ παιδικὰ μας ἀκόμα χρόνια, ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἢ ἀπὸ τοὺς δασκάλους στὰ πρῶτα σχολικὰ μας βήματα. Ἀργότερα, ἀπὸ ἐγκυκλοπαίδειες καὶ ἄλλα βιβλία καὶ πολὺ περισσότερο σήμερα, ἀπὸ τὸν γαλαξία τῶν ιστοσελίδων τοῦ διαδικτύου, πλουτίζουμε ἀκόμα περισσότερο τὶς γνώσεις μας γιὰ ἡμέρα καὶ ἄγρια ζῶα, που ζοῦν ἀκόμα καὶ στὰ πιο ἀπόμερα μέρη τοῦ πλανήτη.

Ὅσο κι ἂν φαίνεται παράξενο ὅμως ὑπάρχει ἓνα εἶδος μεγάλου θηλαστικοῦ, τὸ ἀγριόγιδο, που οὔτε ὁ τρόπος ζωῆς του οὔτε καὶ ἡ ὑπαρξὴ του δὲν ἀναφέρονταν σχεδὸν ποτέ καὶ πουθενά στὴν Ελλάδα. Ἴσως μόνο οἱ δάσκαλοι τῶν μικρῶν ὄρεινῶν χωριῶν, που βρισκόνταν σὲ ἀμεση ἐγγύτητα με ἀπόκρημνες χαράδρες καὶ θεόρατα βουνά, νὰ μιλούσαν στὰ παιδιά γιὰ τὴν παρουσία ἐνὸς ζώου ἀφοβου καὶ δυνατοῦ, περήφανου καὶ ὀμορφου, σχεδὸν μυθικοῦ, που ζεῖ ἐκεῖ ὅπου κανένα ἄλλο ζῶο δὲν μπορεῖ νὰ πατήσῃ· στὸ χάος τῶν γκρεμῶν. Κάποια παιδιά ἴσως θὰ εἶχαν δεῖ καὶ ἀγγίξει τὸ δέρμα, τὰ κέρατα ἢ τὸ κεφάλι τοῦ ζώου αὐτοῦ, που ὁ κυνηγὸς πατέρας θὰ το εἶχε φέρει κάποιο βράδυ ἀπὸ τὸ βουνό. Τὰ περισσότερα ὅμως δε θὰ το εἶχαν δεῖ ποτέ ὡς τότε, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἐπρόκειτο νὰ το ἐβλεπαν ποτέ στὴ ζωὴ τους.

Ἐπρεπε νὰ περάσουν πάρα πολλὰ χρόνια ὥσπου νὰ μάθει ὁ κόσμος γιὰ τὴν παρουσία αὐτοῦ τοῦ ἀγνωστοῦ στὴν Ελλάδα ζώου, πράγμα που ἐγίνε με τὸν ωραιότερο τρόπο: ὁ βιολόγος Χαρητάκης Παπαῖω-άννου, ἀναγνωρισμένος ἐπιστήμονας, ὀρειβάτης, φωτογράφος καὶ γνήσιος φυσιολάτρης, καταγόμενος ἀπὸ τὴν ἄγρια καὶ τραχιά ὄροσειρὰ τῆς Τύμφης, συνέγραψε τὸ βιβλίο - κατάθεση ψυχῆς "Ἀγριόγιδο στὰ ὄρια τῆς ἐπιβίωσης". Ἡ Πίνδος Περιβαλλοντικὴ καὶ τὸ Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. φρόντισαν τὸ 2003 γιὰ τὴν ἐκτύπωση καὶ τὴ δωρεάν διανομὴ τοῦ βιβλίου σὲ 2.000 ἀποδέκτες σὲ ὁλόκληρη τὴν Ελλάδα, κύρια στὶς ὄρεινές περιοχές, που ζεῖ τὸ ἀγριόγιδο.

Η γρήγορη εξάντληση της πρώτης έκδοσης και η έντονη απαίτηση του αναγνωστικού κοινού και πολλών φίλων της φύσης για την απόκτηση ενός πολύτιμου αντιτύπου του βιβλίου αυτού, οδήγησε το συγγραφέα τον Ιανουάριο του 2005 στην πραγματοποίηση μιας βελτιωμένης επανέκδοσης του αρχικού βιβλίου με προσωπικά του έξοδα. Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας αποτελεί ταυτόχρονα ένα φωτογραφικό πανόραμα και μια εκλαϊκευμένη επιστημονική πραγματεία, καρπό πολλών χρόνων μεθοδικής δουλειάς, που έχει έναν και μόνο στόχο: την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του αναγνώστη στην ανάγκη προστασίας του σπάνιου και προστατευόμενου αυτού είδους.

Ευχόμαστε στον αγαπητό φίλο κ. Χαρητάκη Παπαϊωάννου, να ανέβει και σε υψηλότερες κορυφές του νου και της γνώσης, και σύντομα να ολοκληρώσει και τα υπόλοιπα έργα που ετοιμάζει.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α΄ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ελλάδα, μια χώρα πλούσια σε ιστορία, πολιτισμό και φύση. Κάθε τόπος της έχει και τη δική του ιστορία, το δικό του πολιτισμό, το δικό του ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον. Η θάλασσα, οι πεδιάδες, οι λόφοι, τα βουνά. Χιλιάδες μορφές ζωής διάσπαρτες σε μια μεγάλη ποικιλία ενδιαιτημάτων. Ανάμεσά τους, το αγριόγιδο, η αντιλόπη των Ελληνικών βουνών. Γεννιέται, ζει, τρέφεται, ζευγαρώνει, γεννά στα απόκρημνα βουνά της πατρίδας μας. Ισορροπεί με μεγάλη ευκολία στο χείλος των γκρεμών. Το χάος, που βρίσκεται κάτω από τις μεγάλες ορθοπλαγιές, είναι μια πρόκληση που πρέπει να ξεπερνά διαρκώς. Οι ψηλές κορυφές το αγαπημένο του μέρος από όπου απενίξει τις χαμηλές πλαγιές και τους κάμπους.

Στο βιβλίο αυτό, που διανθίζεται με σπάνιες φωτογραφίες, ο συγγραφέας και φωτογράφος Χαρητάκης Παπαϊωάννου παρουσιάζει τη ζωή και το ρόλο του αγριόγιδου στα ορεινά οικοσυστήματα της Ελλάδας. Το βιβλίο αρχίζει με ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν τη συστηματική κατάταξη, την κατανομή, την προέλευση και την κατάσταση του αγριόγιδου στην Ελλάδα. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα μορφολογικά του χαρακτηριστικά και περιγράφεται με λεπτομέρεια ο βιότοπός του. Ακολουθούν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τη βιολογία και οικολογία του είδους και περιγράφεται με σαφήνεια η οικολογική του σημασία. Κατόπιν γίνεται μια εκτεταμένη αναφορά στις απειλές που αντιμετωπίζει το αγριόγιδο και στις δράσεις που αφορούν την προστασία του. Τέλος παρουσιάζονται τα πεδία που αφορούν την επιστημονική έρευνα του είδους.

“Αγριόγιδο στα όρια της επιβίωσης”. Ένας τίτλος που κρύβει μέσα του δύο έννοιες. Στα όρια της επιβίωσης γιατί το αγριόγιδο ζει σε ακραία περιβάλλοντα, εκεί που κανένα άλλο θηλαστικό δε μπορεί να ζήσει, καθώς επίσης και γιατί το πανέμορφο αυτό ζώο βρίσκεται στο κατώφλι της εξαφάνισης από τα βουνά της πατρίδας μας.

Είμαστε βέβαιοι ότι το βιβλίο αυτό, που είναι γραμμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να διαβαστεί όχι μόνο από τους ειδικούς αλλά από όλους τους ανθρώπους, θα πετύχει το βασικό στόχο του που δεν είναι άλλος από την ουσιαστική προστασία του αγριόγιδου στην Ελλάδα.

ΠΙΝΔΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ

A photograph of a hiker on a steep, rocky mountain slope. The hiker is positioned on the right side of the frame, walking up the incline. The terrain is composed of numerous light-colored, layered rock slabs interspersed with patches of dry, yellowish-brown grass. In the background, dark, craggy rock formations rise against a clear, deep blue sky. The lighting suggests a bright, sunny day, with strong shadows cast across the rocks.

Τα αγριόγιδα
ζουν σε
δυσπρόσιτες
περιοχές.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ.	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ		
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ	σελ.	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ		
ΚΑΤΑΝΟΜΗ	σελ.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ		
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	σελ.	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ		
ΤΟ ΑΓΡΙΟΓΙΔΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	σελ.	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ		
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	σελ.	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ		
ΒΙΟΤΟΠΟΣ	σελ.	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ		
ΒΙΟΛΟΓΙΑ - ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ	σελ.	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ		
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ	σελ.	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ		
ΑΠΕΙΛΕΣ	σελ.	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ		
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	σελ.	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ		
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	σελ.	80
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ.	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΙΟΓΙΔΟΥ.....	σελ.	98
ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	σελ.	102

Αρσενικό αγριόγιδο
στην αρχή του χειμώνα.

Κοπάδι ανοιόγιδων σε χιονισμένη κορυφή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη ποικιλία ειδών φυτών και ζώων, όπου τα θηλαστικά αριθμούν εκατόν είκοσι είδη. Κάθε είδος έχει αναπτύξει μέσα από διεργασίες πολλών χιλιετιών αξιοθαύμαστους προσαρμοστικούς μηχανισμούς, που του επιτρέπουν να επιβιώνει σε εξειδικευμένες περιβαλλοντικές συνθήκες και συγκεκριμένα ενδιαίτηματα. Ένα από τα πιο σπάνια είδη θηλαστικών της πλούσιας ελληνικής πανίδας που διαβιώνει σε ακραίες περιβαλλοντικές συνθήκες είναι το αγριόγιδο.

Το αγριόγιδο είναι το πιο αντιπροσωπευτικό μεγάλο θηλαστικό των ψηλών βουνών της χώρας μας. Είναι ο απόλυτος κυρίαρχος των γκρεμών. Οι απότομες χαράδρες, οι ορθοπλαγιές και οι μεγάλοι γκρεμοί συμπεριλαμβάνονται στους τυπικούς του βιότοπους, ενώ τα υπο-αλπικά λιβάδια και τα δάση συνεισφέρουν σημαντικά στον ετήσιο κύκλο διαβίωσής του.

Άλλοτε, το αγριόγιδο ήταν αρκετά διαδεδομένο στα βουνά της χώρας μας. Σήμερα όμως τόσο η κατανομή του όσο και η αριθμητική του κατάσταση έχουν περιοριστεί τόσο πολύ, ώστε ελάχιστοι είναι πια οι άνθρωποι που γνωρίζουν την ύπαρξή του. Πρώτα από όλους το γνωρίζουν οι βοσκοί, οι οποίοι ανεβάζουν τα κοπάδια τους στο βιότοπό του τους καλοκαιρινούς μήνες. Έπειτα οι ορειβάτες και οι αναρριχητές, που συχνά κάνουν παράτολμες διαδρομές σε απότομες χαράδρες και μεγάλες βραχώδεις κορυφές. Τέλος οι κυνηγοί, αρκετοί από τους οποίους το θεωρούν εκλεκτό θήραμα και το αναζητούν και στις πιο απόμερες περιοχές.

Ο υπόλοιπος κόσμος συχνά το συγχέει με το αγριοκάτσικο (κοινώς αγρίμι) που ανήκει στο είδος *Capra aegagrus cretica* και ζει κύρια στο φαράγγι της Σαμαριάς και γενικότερα στα Λευκά Όρη της Κρήτης.

Βέβαια τα δύο είδη έχουν σχετικά κοντινή συγγένεια, αλλά τόσο η προέλευσή και η εξελικτική πορεία τους όσο τα μορφολογικά χαρακτηριστικά και οι συνήθειές τους, καθώς επίσης και η γεωγραφική τους κατανομή διαφέρουν κατά πολύ.

Τις τελευταίες δεκαετίες γίνονται σημαντικές προσπάθειες από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις κυβερνήσεις διαφόρων χωρών (συμπεριλαμβανομένου και της Ελλάδας), τις περιβαλλοντικές μη κυβερνητικές οργανώσεις και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς με σκοπό την προστασία διάφορων ειδών πανίδας, που απειλούνται άμεσα με εξαφάνιση σε παγκόσμιο ή πανευρωπαϊκό επίπεδο.

Από την άλλη μεριά όμως υπάρχουν απειλούμενα με εξαφάνιση είδη ζώων, όπως το αγριόγιδο, τα οποία έχουν περιοριστεί σε πολύ μικρούς αριθμούς ή ζουν σε ακραία περιβάλλοντα, όπου συνήθως κανένας δε γνωρίζει την ύπαρξή τους και επομένως σχεδόν ποτέ δε λαμβάνει χώρα καμιά πρωτοβουλία προστασίας τους.

Πρόκειται για τα είδη εκείνα που η απειλή της εξαφάνισης τους δεν απλώνεται σε ολόκληρη τη γεωγραφική κατανομή τους, αλλά εντοπίζεται σε συγκεκριμένες μικρής σχετικά εκτάσεως περιοχές, όπως για παράδειγμα σε επίπεδο ορεινής γεω-

Ενήλικο θηλυκό αγριόγιδο σε

γραφικής ενότητας, νομού, περιφέρειας, χώρας ή ακόμα και συνόλου χωρών, όπως για παράδειγμα είναι τα Βαλκάνια.

Η έλλειψη δράσεων προστασίας για αυτά τα είδη λαμβάνει ακόμα σοβαρότερες διαστάσεις, όταν πρόκειται για μικρούς τοπικούς πληθυσμούς, που οι διαφορές τους από τους άλλους είναι καταγεγραμμένες στο γενετικό κώδικα των μελών τους. Είναι πολύ πιθανό τα μέλη αυτών των μικρών αριθμητικά πληθυσμών να αποτελούν διαφορετικές φυλές ή υποείδη. Η διαφορετικότητά τους αυτή όμως ενδέχεται να μην καταγραφεί ποτέ, μια και συνήθως ο κίνδυνος της εξαφάνισής τους στο άμεσο μέλλον είναι σήμερα περισσότερο από ποτέ άλλοτε ορατός.

Το αγριόγιδο της Ελλάδας ανήκει στο είδος των Άλπεων (*Rupicapra rupicapra*) και στο υποείδος των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*). Σε ορισμένες χώρες της Κεντρικής και Νότιας Ευρώπης -ανεξάρτητα αν συμπεριλαμβάνονται ή όχι στην Ευρωπαϊκή Ένωση- (Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία, Ελβετία, Ισπανία κ.ά.), το αγριόγιδο όχι μόνο δεν απειλείται με εξαφάνιση, αλλά απαντάται σε ικανοποιητικούς αριθμούς με αρκετές χιλιάδες άτομα. Στην Ελλάδα όμως οι πληθυσμοί του έχουν περιοριστεί τόσο πολύ, ώστε στο σύνολό τους δεν ξεπερνούν τα πεντακόσια με εξακόσια άτομα. Το ίδιο περίπου ισχύει και για τις άλλες χώρες των Βαλκανίων, ειδικά αυτών που γειτονεύουν με την Ελλάδα (Αλβανία, Βουλγαρία, Σκόπια).

Ελπίζω το βιβλίο αυτό, που είναι το πρώτο που αφορά το αγριόγιδο στην Ελλάδα, να συμβάλει τα μέγιστα στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των αρμόδιων αρχών και φορέων, καθώς επίσης στην ανάληψη πρωτοβουλιών από την πολιτεία και τους ίδιους τους πολίτες ή τους φορείς τους με σκοπό τη διατήρηση υγιών πληθυσμών του είδους, την αύξηση του αριθμού τους και εν γένει τη διάσωσή του αγριόγιδου της Ελλάδας.

Χαρητάκης Ι. Παπαϊωάννου, Δεκέμβριος 2003